

WANNEER VOEL IK ME THUIS?

*De waarde van het thuisgevoel en de mate van ouderlijke conflicten op het
welbevinden van adolescenten na een scheiding*

Bachelor Thesis
2018-2019

Namen:	Jette van Donselaar	Lotte Gras	Marieken Koster
Studentnummers:	6503578	6589340	6568912
Thesisbegeleider:	I. van der Valk		
Datum:	25 juni 2019		

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoek ‘Wanneer voel ik me thuis? De waarde van het thuisgevoel en de mate van ouderlijke conflicten op het welbevinden van adolescenten na scheiding.’. Deze bachelor thesis is geschreven ter afronding van onze premasters *Clinical Child and Family Education Studies* en *Youth, Education and Society*, aan de Universiteit Utrecht. Het afgelopen halfjaar hebben wij ons mogen verdiepen in het thuisgevoel van jeugdigen na scheiding, een relatief nieuw onderwerp binnen het onderzoek naar echtscheiding. Dit onderwerp wekte direct onze interesse. In het werkveld en ook in onze omgeving zien wij vaak de negatieve gevolgen van een scheiding, zeker wanneer er een hoop ouderlijke conflicten aanwezig zijn. Daarom wilden wij graag onderzoeken of het thuisgevoel een beschermende factor kan zijn voor het welbevinden van een jongere en of dit een positieve werking kan hebben op de negatieve gevolgen van de ouderlijke conflicten. Dit onderzoek hoopt vooral een bijdrage te leveren aan de groei van kennis rondom het thuisgevoel.

Graag willen wij onze dankbaarheid uiten naar onze thesisbegeleider Dr. Inge van der Valk. Haar enthousiasme en kennis heeft bijgedragen aan het positieve verloop van het schrijfproces. Daarnaast ook onze dank voor de ruimte die zij ons heeft gegeven om dit proces vorm te geven op onze manier. Tot slot willen wij graag onze medestudenten en Zoë Rejaän bedanken voor de hulp en inspirerende woorden tijdens de bijeenkomsten.

Abstract

Nowadays, many children grow up in two houses after their parents' divorce. Living in two houses could lead to adolescents feeling like they live in two different worlds, and truly belonging in neither. A sense of belonging can benefit the development of adolescents, whereas parental conflict during and after a divorce could cause for additional challenges. This study looks at the possible relationship between parental conflict, adolescents' current wellbeing and their current sense of family belonging. The aim of this study is to contribute to the growth of knowledge concerning the sense of (family)belonging of adolescents after parental divorce. The data is obtained from the study *Scholieren en Gezinnen*, where 198 Dutch adolescents from divorced families filled in a questionnaire. Single and multiple regression analysis have shown that adolescents experience a higher sense of belonging with their mother than with their father. The results confirm that a great part of the adolescents' wellbeing can be explained by the sense of belonging (with mother as well as father). The results also confirm that parental conflict has a significant negative effect on the adolescents' wellbeing and their sense of belonging with both parents. Additional analysis, conducted through an ANOVA, shows that the sense of belonging with mother is rather stable, regardless of the adolescents' living-arrangements. This is not the case for the sense of belonging with father after parental divorce. In conclusion, this study shows that parental conflict plays a big part in the negative outcomes concerning the adolescents' wellbeing. A sense of belonging seems to be a predictor for adolescents' wellbeing also after parental divorce. Knowing this, it is important for youth care professionals to ensure that every child, after parental divorce, does not only have a home, but feels at home as well.

Keywords: Divorce, belonging, well-being, parental conflicts, adolescents

Wanneer voel ik me thuis?

In Nederland maken jaarlijks 70.000 thuiswonende kinderen, waaronder 10.000 adolescenten, een ouderlijke scheiding mee (Centraal Bureau Statistiek, 2017; Spruijt & Horsting-Kormos, 2014). Een scheiding is vaak een stressvol en langdurend proces, dat start bij de periode dat de ouders nog bij elkaar zijn en eindigt een aantal jaar later wanneer de ouders definitief uit elkaar gaan (Amato, 2000). Onderzoek laat zien dat het meemaken van een scheiding een risicofactor is op diverse gebieden van het functioneren van jeugdigen (Amato & Cheadle, 2008). Zo bestaat de kans dat onder meer deze jeugdigen wrok tussen de ouders meemaken (Feldman, 2012; Spanjaard & Slot, 2015), meer internaliserende problemen ervaren (Kelly, 2000) en veel veranderingen in de thuissituatie meemaken, met gevolgen voor het gezinssysteem (Booth & Amato, 2001).

Het omgaan met deze veranderingen rondom het gezinssysteem na een scheiding is juist voor adolescenten een uitdaging (Peris & Emery, 2005), omdat gedurende de adolescentieperiode de ontwikkeltaak 'het verwerven van een positie ten opzichte van de ouders en binnen de veranderende relaties in het gezin' centraal staat (Feldman, 2012). Adolescenten moeten zich aanpassen aan een nieuwe, veranderende gezins- (Amato & Sobolewski, 2001) en woonsituatie (Amato & Cheadle, 2008). Een concreet voorbeeld hiervan is dat gemiddeld genomen een scheiding ten koste gaat van de contactfrequentie met de ouders, waarbij voornamelijk het contact met vader minder wordt (De Graaf & Fokkema, 2007; Kalmijn, 2015). Het hebben van contact met beide ouders na een scheiding is voor de ontwikkeling van de jeugdige het best (DiFonzo, Pezzuti, Guliano, & Rivkin, 2013). Echter kan leven in twee huizen aanvoelen als het leven in twee werelden (Johnsen, Litland, & Hallstrom, 2018). Dit kan de nodige stress met zich meebrengen.

Hoewel er enkele onderzoeken zijn geweest naar de rol van woonsituatie na scheiding op het functioneren van adolescenten, is nog niet bekend wat de rol van het thuisgevoel hierbij is en of dit verschilt bij moeder of vader. Thuisgevoel wordt ook wel omschreven als het gevoel van verbondenheid, het gevoel begrepen te worden door familieleden, de gezelligheid binnen het gezin en het gevoel gehoord te worden (Leake, 2007). Thuisgevoel is een fundamentele menselijke behoefte en kan verschillende gevolgen hebben op de ontwikkeling van kinderen (Hagerty, Williams, & Oe, 2002; Baumeister & Leary, 1995). De behoefte ergens bij te horen/je thuis te voelen is verbonden met het gevoel van welbevinden (Mellor, 2008). Uit onderzoek blijkt dat thuisgevoel een voorspeller is voor het welbevinden van zowel volwassenen als kinderen (Cavanagh, 2008). De vraag is of jongeren zich goed voelen thuis, wanneer zij deels opgroeien in twee huizen.

Welbevinden en ouderlijke conflicten na scheiding

Naast het thuisgevoel blijken ouderlijke conflicten van invloed te zijn op de relatie tussen ouder en kind (Amato & Afifi, 2006; Swiss & Le Bourdais, 2009). Hoewel in sommige gevallen de conflicten tussen ouders minder worden wanneer de ouders gescheiden zijn, blijven in veel gezinnen de conflicten doorgaan, of verergeren ze (Booth & Amato, 2001; Hetherington, in Kelly & Emery, 2003). Niet zozeer de scheiding, maar de ouderlijke conflicten zijn grotendeels verantwoordelijk voor de negatieve gevolgen op het welbevinden van adolescenten (Amato & De Boer, 2001; Johnsen et al., 2018; Kelly, 2000; Nunes-Costa, Lamela, & Figueiredo, 2009). De aanwezigheid van ouderlijke conflicten wordt gezien als een directe stressor (Amato & Cheadle, 2008) en blijkt meestal de belangrijkste risicofactor te zijn voor het welbevinden van jeugdigen na een scheiding (Johnsen et al., 2018; Mooney, Oliver, & Smith, 2009; Spruijt & Kormos, 2014). Aan het begrip ‘welbevinden’ wordt door onderzoekers verschillende invullingen gegeven. In dit onderzoek wordt uitgegaan van de omschrijving algemene levenssatisfactie. Dit houdt in dat er verwachtingen geschept worden die matchen met datgene wat men wil bereiken. Wanneer er geen balans is tussen de verwachtingen en gestelde doelen, gaat dit ten koste van de tevredenheid van leven, je levenssatisfactie (Seligman, 2002). Het welbevinden van de adolescenten die na een scheiding in een situatie met weinig ouderlijke conflicten terechtkomen, kan erop vooruitgaan wanneer er voor de scheiding juist sprake was van veel conflicten (Booth & Amato, 2001; Spruijt & Kormos, 2014).

Adolescenten die geregeld hevige ouderlijke conflicten meemaken, gaan er echter niet op vooruit (Kelly, 2000; Spruijt & Kormos, 2014). De adolescentieperiode wordt omschreven als een kritieke en sensitieve periode betreft het welbevinden (Feldman, 2012; Hayatbakhsh, Clavarino, Williams, Borm O’Callaghan, & Najman, 2013). Gedurende en na het proces van een scheiding wordt veel gevraagd van de psychologische vaardigheden van adolescenten (Booth & Amato, 2001; Hetherington, 2003). Gewenst is dat de vaardigheden aansluiten bij de uitdagingen in het leven van deze jongeren. Dit zorgt voor meer balans in hun leven en bevordert hun welbevinden. Deze vaardigheden, mits sterk genoeg, kunnen bijdragen aan het overwinnen van bepaalde uitdagingen van scheiding (Kloep, Hendry, & Saunders, 2009; Mooney et al., 2009), zoals het om kunnen gaan met ouderlijke conflicten. Geconcludeerd kan worden dat er een negatieve samenhang is tussen ouderlijke conflicten en het welbevinden van adolescenten na een scheiding.

Welbevinden en het thuisgevoel na een scheiding

Problemen in het sociaal en psychisch functioneren worden in verband gebracht met een verminderd thuisgevoel en het gevoel van ‘erbij horen’ (Hagerty et al., 2002). In het bijzonder

voor adolescenten wordt het gevoel van ‘erbij horen’ gezien als een cruciale behoefte voor de identiteitsvorming. De eerste ervaring van ‘erbij horen’ vindt plaats binnen het gezinssysteem (Leake, 2007) en wordt *family belonging* genoemd. *Family Belonging* wordt beschreven als gevoelens van inclusie binnen het eigen gezin, zich begrepen voelen, samen plezier hebben en aandacht krijgen (Goodenow, 1992; King & Boyd, 2016; Leake, 2007).

Bowlby (1969) laat in eerder onderzoek naar de basisbehoefte ‘erbij horen’ zien dat de mogelijkheid tot gehechtheid gebaseerd is op de band tussen moeder en kind. Hieruit ontstaat het verlangen van gehechtheid. Een positief gevoel van verbondenheid met anderen zorgt voor een basis van emotionele veiligheid en ondersteuning, wat kan helpen bij tegenslagen (Majors, 2012), zoals het meemaken van een scheiding.

Het hebben van een thuisgevoel kan de ontwikkeling van een adolescent bevorderen (Cavanagh, 2008; King, Boyd & Pragg, 2018). Het begrip ‘thuisgevoel’ laat zich moeilijk onderzoeken doordat de bovenstaande emoties en gevoelens moeilijk te verwoorden zijn (Duyvendak, 2009). Het is, naast het gevoel van vertrouwen, het samenvallen van de hechting aan andere mensen en hechting aan plaats. Zo doet het begrip ‘thuis’ denken aan een fysieke plek maar is het meer een verbeelding te noemen. Het is een gevoel wat op meer plekken gecreëerd kan worden (Espiritu, 2003). Samengevat zou een gevoel van verbondenheid en thuisgevoel kunnen fungeren als een beschermende factor voor het welbevinden van adolescenten (Blum, 2005). Dit is in tegenstelling met de bovenstaande literatuur over de mate van ouderlijke conflicten, welke een negatieve voorspeller blijken te zijn voor het welbevinden.

Thuisgevoel, ouderlijke conflicten en welbevinden na een scheiding

Ouderlijke conflicten kunnen resulteren in een lagere relatiekwaliteit (Cox, Paley, & Harter, 2001) en in een verlaagd gevoel van verbondenheid tussen ouder(s) en kind (Dunlop, Burns & Bermingham, 2001; Neale & Flowerdew, 2007). Dit lage gevoel van verbondenheid tussen ouder en kind draagt niet bij aan de behoefte van een adolescent aan inclusie binnen het gezin (Leake, 2007). Voor de binding tussen ouder en kind is belangrijk dat ouders blijven investeren in het contact, dit wordt gezien als noodzakelijk om een goede relatie te behouden (Graaf & Fokkema, 2007). Wanneer zij niet investeren in het contact, zou dit kunnen leiden tot een vermindering in het thuisgevoel. Het gemis van een thuisgevoel kan weer resulteren in een verlaagd welbevinden. Het thuisgevoel kan een moderator zijn voor de negatieve gevolgen van ouderlijke conflicten op het welbevinden van adolescenten.

Vraagstelling

In dit onderzoek staat de volgende onderzoeksvraag centraal: Speelt het thuisgevoel een modererende rol in de samenhang tussen de mate van ouderlijke conflicten en het welbevinden van adolescenten na scheiding? Deze onderzoeksvraag wordt beantwoord aan de hand van volgende deelvragen: (1) Is er een verschil in het thuisgevoel van adolescenten bij moeder en bij vader na scheiding?; (2) Is er een samenhang tussen het thuisgevoel van adolescenten en de mate van ouderlijke conflicten na scheiding?; (3) Is er een samenhang tussen het thuisgevoel en het welbevinden van adolescenten na scheiding?; (4) Is er een samenhang tussen het welbevinden van adolescenten en de mate van ouderlijke conflicten na scheiding?; (5) Complexe vraag: Speelt het thuisgevoel een modererende rol in de samenhang tussen de mate van ouderlijke conflicten en het welbevinden van adolescenten na scheiding?

Bovenstaande beknopte literatuurstudie heeft geleid tot de volgende hypothesen van de deelvragen: (1) Adolescenten voelen zich meer thuis bij hun moeder na een scheiding, doordat de contactfrequentie tussen de adolescent en vader na een scheiding vaak vermindert (De Graaff & Fokkema, 2007); (2) Ouderlijke conflicten na een scheiding hangen samen met een verminderd thuisgevoel van adolescenten; (3) Het welbevinden van adolescenten verhoogt wanneer zij zich thuis voelen bij beide ouders; (4) Er is een negatief verband tussen de mate van ouderlijke conflicten en welbevinden van een adolescent na een scheiding (Booth & Amato, 1995; Johnsen et al., 2018; Kelly, 2000; Ross & Mirowsky, 1998); (5) Het thuisgevoel heeft een modererende rol in het negatieve verband tussen de mate van ouderlijke conflicten en welbevinden van een adolescent.

Methode

Procedure

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van de data die verzameld zijn in het cross-sequentiële onderzoek Scholieren en Gezinnen, meetronde 2018. Dit onderzoek wordt gemiddeld tweejaarlijks uitgevoerd. De vragenlijsten zijn afgenomen door studenten van de Universiteit Utrecht, onder schooltijd bij scholieren uit de laatste twee klassen van het basisonderwijs en vooral de eerste drie klassen van het voortgezet onderwijs. De scholen zijn door studenten Pedagogische wetenschappen select gekozen voor het onderzoek en waren verspreid over Nederland. Voorafgaand aan de vragenlijstafnames is toestemming gevraagd aan de school en de ouders van de deelnemende scholieren. De vragenlijsten zijn individueel, anoniem en vrijwillig ingevuld. Om de generaliseerbaarheid van het onderzoek te beoordelen, zijn de verhoudingen van de selectie uit de steekproef onderzocht. Zo is er gekeken naar de verdeling van jongens en meisjes en het opleidingsniveau. De spreiding van het opleidingsniveau en de jongens en meisjes binnen de steekproef kwam overeen.

Steekproef

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van het databestand van het onderzoek ‘Scholieren en Gezinnen’. De steekproef bestond uit 996 scholieren in de leeftijd van 10 tot 19 jaar oud. Voor dit onderzoek is een selectie gemaakt van 198 (19.9%) scholieren die een scheiding hebben meegemaakt, met een gemiddelde leeftijd van 13.5 ($R = 9$, $SD = 1,64$). Hiervan komen 131 (66.16%) jongeren uit een formeel gescheiden gezin en 67 (33.84%) uit gecohabiteerde gezinnen (voorheen samenwonend, nu uit elkaar). De steekproef bestond uit 90 (45.45%) jongens en 103 (52.02%) meisjes (5, 2.53%, missende waarden). Van deze jongeren woonden er 40 (21,3%) altijd bij moeder, 80 (42.6 %) meestal bij moeder, 59 (31,4%) in een co-oudergezin, 6 (3.2%) meestal bij vader en 3 (1.6%) altijd bij vader. Het opleidingsniveau varieerde van het basisonderwijs groep zeven 3 (1.5 %), groep acht 20 (10.1%) en van het middelbaar onderwijs VMBO-GL 1 (0.5%), VMBO-TL 13 (6.6%), Combiklas VMBO/HAVO 14 (7.1%), HAVO 65 (32.8%), combiklas HAVO/VWO 11 (5.6%) tot VWO of gymnasium 30 (15.2%) en 41 (20.7) missende waarden.

Instrumenten

Er is gebruik gemaakt van gestandaardiseerde instrumenten. De constructen die aan bod komen, worden hieronder toegelicht.

Thuisgevoel. Het thuisgevoel is gemeten met het instrument *Family Belonging* (King & Boyd, 2016). Dit instrument meet het gevoel van verbondenheid met de familie, bestaande uit tweemaal vier items. Er kwamen twee subschalen aan bod: *belonging vader* en *belonging moeder*. De subschalen omvatten vier items, er is antwoord gegeven op een vierpunts Likert schaal om aan te geven in hoeverre een bepaalde uitspraak het meest van toepassing is (*Zeer weinig; Weinig; Redelijk Veel; Zeer veel*). Een voorbeeldvraag uit de subschaal *belonging vader* is: “*In hoeverre heb je het gevoel dat je begrepen wordt bij je vader thuis?*” Een hoge score betekent een hogere mate van thuisgevoel. Een voorbeeldvraag uit de subschaal moeder is “*In hoeverre hebben jij en (het gezin van) je moeder plezier met elkaar?*”. Ook hier betekent een hoge score een hogere mate van thuisgevoel. De score voor het thuisgevoel was een gemiddelde van de items op de twee subschalen. De betrouwbaarheid voor beide subschalen was goed, *belonging vader* $\alpha = .90$ en bij *belonging moeder* $\alpha = .81$.

Ouderlijke conflicten. Om het construct ouderlijke conflicten te meten is er gebruik gemaakt van de *Co-parenting Behavior Questionnaire* (CBQ) van Schum & Stolberg (2007). Dit instrument bestond uit vijf subschalen, waaronder het construct ouderlijke conflicten. De subschaal ouderlijk conflict omvatte tien items die aan hand van een vijfpuntsschaal zijn beantwoord (*Bijna nooit; Zelden; Soms; Vaak; Bijna altijd*). Hiervoor zijn twee vragen omgepoold. Voorbeelden van uitspraken die gescoord worden zijn: “*Mijn ouders klagen over*

elkaar en mijn ouders schreeuwen tegen elkaar.'' Een hoge score betekent een hoge mate van ouderlijke conflicten. Deze score was een gemiddelde voor ouderlijke conflicten van de tien samengenomen items. De betrouwbaarheid van deze subschaal was goed, $\alpha = .90$.

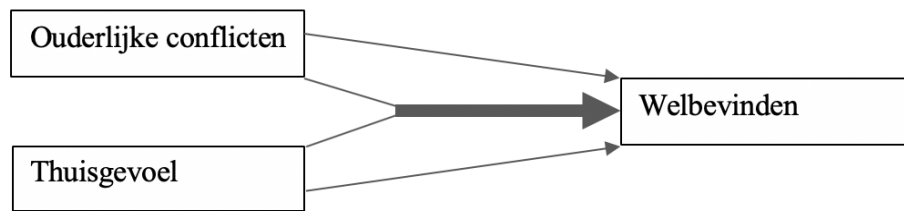
Welbevinden. Om te het construct welbevinden te meten werd de Cantril ladder gebruikt (Cantril, 1967). Dit instrument beantwoordde de vraag hoe de adolescent zich voelt op een schaal van een tot en met tien. Het cijfer een betekent '*Het gaat heel erg slecht met je*' en het cijfer tien '*Het gaat heel erg goed met je*'. Het cijfer dat van toepassing was werd aangekruist. Een hoge score op de Cantril ladder betekende een hoge mate van welbevinden.

Analyseplan

Allereerst is er gestart worden met het exploreren van de data. Er is een overzicht gemaakt van de beschrijvende statistieken die relevant waren voor dit onderzoek. Om de deelvragen 1, 2 en 3 te beantwoorden is er vervolgens de onderlinge samenhang tussen de constructen geïnspecteerd. Dit is onderzocht aan de hand van de bovengenoemde instrumenten de *Cantril Ladder* (interval meetniveau) voor welbevinden, de *CBQ* (ordinaal meetniveau) voor ouderlijke conflicten en *belonging* vader en *belonging* moeder (ordinaal meetniveau) voor het construct thuisgevoel. Vervolgens is er nagegaan of het thuisgevoel verschilt bij vader en/of bij moeder. Dit is gedaan aan de hand van een gekoppelde t-toets.

Aan de hand van een correlatiematrix is er gekeken of er sprake is van een samenhang tussen de constructen. De afhankelijke variabele in deelvraag 2 is het construct *welbevinden*, met *ouderlijke conflicten* als predictor. In deelvraag 3 is er gekeken naar de afhankelijke variabele *belonging* (gemiddelde score thuisgevoel) met als predictor *ouderlijke conflicten*. In deelvraag 4 is het construct *welbevinden* de afhankelijke variabele met de predictor *belonging*. De correlatiecoëfficiënt geeft de sterkte aan van de samenhang van de constructen.

Om de centrale onderzoeksvraag te beantwoorden is er een meervoudige regressieanalyse uitgevoerd. In eerste instantie is de sterkte van de hoofdeffecten *ouderlijke conflicten* en *belonging* van zowel vader als moeder op het welbevinden nagegaan. Daarna is er gekeken of er sprake is van een interactie-effect tussen de constructen *ouderlijke conflicten* en *belonging* van zowel vader als moeder. Wanneer er sprake was van een interactie-effect, is dit effect meegenomen in de regressievergelijking. De regressievergelijking is op hiërarchische wijze uitgevoerd zodat aan de hand van de *R square* score gezien kan worden of het stapsgewijs toevoegen van variabele een significant verschil teweegbracht. Daarnaast is er geïnspecteerd of het effect van een bestaande predictor verandert door het opnemen van nog een predictor. Wanneer er sprake was van een significant interactie-effect tussen conflicten en thuisgevoel bij moeder en/of vader kon er geconcludeerd worden of het thuisgevoel een modererende rol speelt op de relatie tussen ouderlijke conflicten en het welbevinden.

Figuur 1. Padmodel centrale onderzoeksvraag

Resultaten

Beschrijvende statistieken

Aan dit onderzoek hebben in totaal 198 adolescenten meegedaan ($N=198$), waarvan 103 (52.02%) meisjes en 90 (45.45%) jongens (5, 2.53%, missende waarden). Allereerst is de data geëxploreerd en de beschrijvende statistieken zijn weergegeven in Tabel 1. De gemiddelden laten onder meer zien dat op een schaal van 1 tot 5 ouderlijke conflicten, zoals gerapporteerd door jongeren, gemiddeld 2.12 zijn, maar dat er een behoorlijke spreiding is. Daarnaast valt op dat het gemiddelde thuisgevoel bij vader lager is dan bij moeder en ook meer spreiding heeft (SD vader = 1.01, SD moeder = .65). Opvallend is het grote aantal missende waarden bij *belonging* vader en *belonging* moeder. Dit komt doordat deze waarden niet zijn ingevuld bij geen contact met vader of moeder. Het gemiddelde welbevinden van de adolescenten ligt in dit onderzoek hoog ($M = 7.44$), wel is hier een grote spreiding te zien ($SD = 1.51$).

Tabel 1. Beschrijvende statistieken van de variabelen in dit onderzoek.

	N	M	SD	Min	Max
<i>Belonging</i> Vader	156	3.86	1.01	1.00	5.00
<i>Belonging</i> Moeder	167	4.29	0.65	1.00	5.00
Ouderlijke Conflicten (CBQ).	195	2.12	0.87	1.00	5.00
<i>Cantrill</i> Ladder	191	7.44	1.51	1.00	10.00

Vershil thuisgevoel vader en moeder

Om antwoord te geven op de deelvraag of er een verschil tussen het gemiddelde thuisgevoel bij moeder en bij vader, is een gepaarde t-toets uitgevoerd. Allereerst zijn de assumpties gecontroleerd. Er is geconcludeerd dat de voorwaarden van de normaalverdeling van zowel de scores als de verschillen, niet zijn geschonden. Dit is gecontroleerd aan de hand van visuele inspecties van relevante histogrammen.

Er is gebruik gemaakt van een alpha van .05 om de gemiddelde scores van het thuisgevoel bij vader ($M = 3.87$, $SD = 1.03$) en het thuisgevoel bij moeder ($M = 4.26$, $SD = .65$) te vergelijken. Gemiddeld scoren de participanten .39 punten, 95% CI [.21, .57], hoger op de 5-punts Likertschaal voor *belonging* moeder. Dit verschil is statistisch significant, $t(148) = -4.26$, $p = .000$, er is sprake van een medium effect, $d = 0.46$. Er kan geconcludeerd worden dat de jongeren na scheiding die hebben geparticipeerd in dit onderzoek, zich significant meer thuis voelen bij hun moeder dan bij hun vader.

Correlaties

Om de hypothese te testen of er sprake is van een relatie tussen de constructen welbevinden, de mate van ouderlijke conflicten, *belonging* vader en *belonging* moeder, is een correlatiematrix gebruikt in Tabel 2. Voorafgaand aan het uitvoeren van de correlatieanalyse, zijn de bijbehorende assumpties gecontroleerd. Allereerst laten de *stem-leaf plots* en de *boxplots* zien dat er verschillende uitschieters zijn. Er is voor gekozen deze uitschieters niet te verwijderen. Dit zijn scores waarop adolescenten een hoge mate van ouderlijke conflicten ervaren en een laag welbevinden. Deze scores zijn aannemelijk en daarom ook van belang in dit onderzoek. Het spreidingsdiagram laat als resultaat zien dat de lineaire relatie tussen de variabelen redelijk is: $r^2 = .12$. Hiermee is voldaan aan de voorwaarde van lineariteit. De resultaten zullen met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd, gezien het feit dat de kans op een Type II toeneemt. Ten tweede zijn de voorwaarden voor normaliteit, lineariteit en homoscedasticiteit gecontroleerd door te kijken naar de *normality probability plot of standardized residuals*, evenals het *spreidingsdiagram van gestandaardiseerde residuals*.

Zoals verwacht correleren *welbevinden* en *de mate van ouderlijke conflicten* significant met elkaar: $r = -.42$. We zien een negatieve correlatie wat betekent dat wanneer de jongeren uit het onderzoek meer conflicten tussen ouders rapporteren, dit samen gaat met een lager gevoel van welbevinden. 11,5% van de variantie in *welbevinden* kan worden verklaard door *de mate van ouderlijke conflicten*.

De mate van ouderlijke conflicten blijkt ook significant samen te hangen met *belonging* vader: $r = -.48$ en *belonging* moeder $r = -.32$. Bij beide geldt een negatieve correlatie. Hoe meer ouderlijke conflicten de jongeren ervaren, hoe minder zij aangeven zich thuis te voelen bij vader en/of bij moeder. Betreft de samenhang tussen *welbevinden* en *thuisgevoel*, zijn de correlaties met *belonging* vader: $r = .38$ en *belonging* moeder: $r = .45$. Deze correleren significant met welbevinden. Bij beide is er een positieve correlatie wat aantoont dat een hogere mate van *belonging* een hoger gevoel van welbevinden betekent.

Tabel 2. Pearson correlaties tussen ouderlijke conflicten (CBQ), *Belonging* vader, *Belonging* moeder en *Cantril* ladder.

	1	2	3	4
1. Ouderlijke conflicten (CBQ)	-			
2. <i>Belonging</i> Vader	-.48**	-		
3. <i>Belonging</i> Moeder	-.32**	.19*	-	
4. <i>Cantril</i> Ladder	-.42**	.38**	.45**	-

Noot. * $p < .05$, ** $p < .01$

Predictoren welbevinden

Zoals verwacht is er een negatieve en sterke samenhang tussen de mate van ouderlijke conflicten en welbevinden ($r = -.42$) en een positieve samenhang tussen zowel *belonging* moeder en welbevinden ($r = .45$) als tussen *belonging* vader en welbevinden ($r = .38$). Na het constateren van de significante samenhang tussen bovenstaande variabelen, is met behulp van een meervoudige regressieanalyse onderzocht of ouderlijke conflicten, *belonging* vader en *belonging* moeder een rol spelen in het welbevinden van adolescenten na een scheiding. Aangezien er een aantal *missing values* zijn bij *belonging* vader, werd in dit model gebruik gemaakt van een *listwise deletion of missing values* waarbij de missende waarden niet zijn meegenomen. Voor geen van de variabelen is een interactie-effect gevonden, deze zijn dan ook niet meegenomen in het model. Met de onafhankelijke variabelen ouderlijke conflicten, *belonging* vader en *belonging* moeder is een model opgesteld die de afhankelijke variabele welbevinden bij adolescenten voorspellen. De predictoren zijn allen significant: ouderlijke conflicten ($\beta = -.21, p = .013$), *belonging* vader ($\beta = .22, p = .006$) en *belonging* moeder ($\beta = .35, p = .000$). Deze variabelen verklaren samen 34% van het welbevinden.

Tabel 3. Model Hoofdeffecten Ouderlijke conflicten (CBQ), *Belonging* vader, *Belonging* moeder op *Cantril* Ladder

Variabele	B	SE B	Beta	t	<i>p</i>
Constant	3.23	1.09	-	2.96	.004
<i>Cantril</i> Ladder					
Ouderlijke Conflicten (CBQ)	-.39	.15	-.21	-2.51	.013
<i>Belonging</i> Vader	.34	.12	.22	2.77	.006
<i>Belonging</i> Moeder	.86	.18	.35	4.69	.000

Noot. $R^2 = .34$ voor model hoofdeffecten.

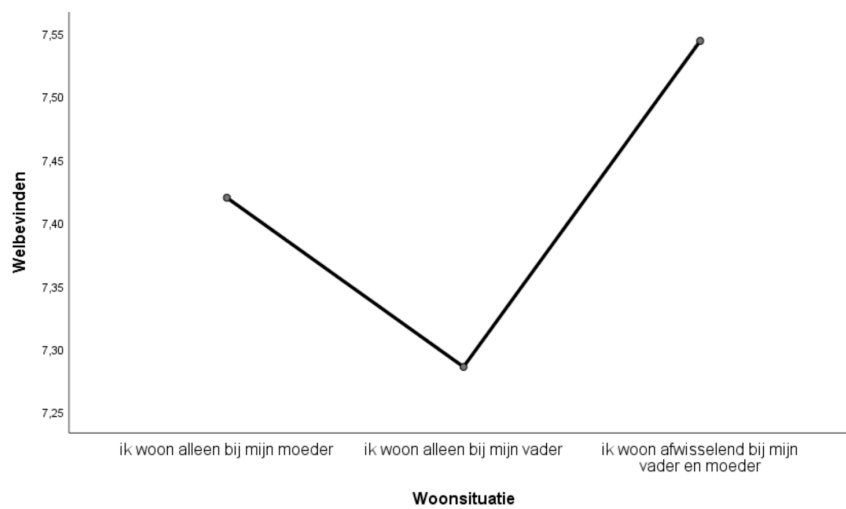
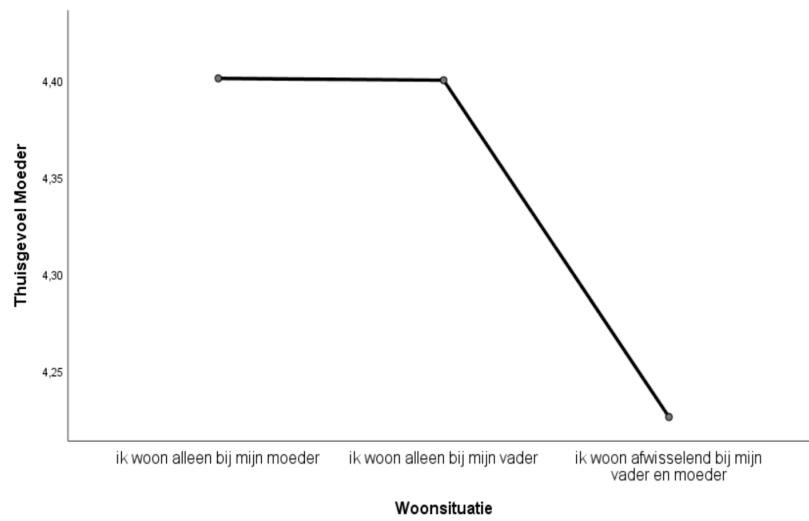
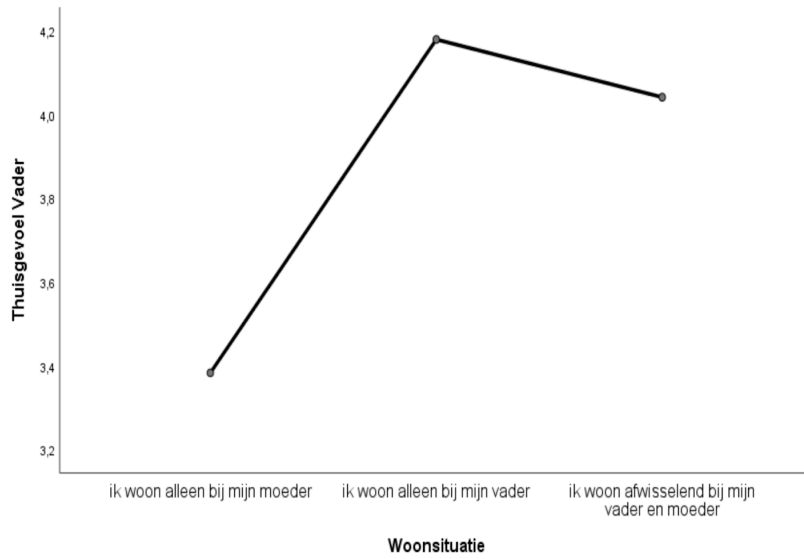
Samenhang tussen welbevinden en thuisgevoel per type woonsituatie

Uit de regressieanalyse bleek dat er geen interactie-effect was van ouderlijke conflicten en *belonging* vader en moeder op het welbevinden was. Er is gekozen om een additionele analyse uit te voeren om mogelijk iets te kunnen zeggen over het gemiddelde welbevinden en gemiddelde thuisgevoel in verschillende woonsituaties. De variabele woonsituatie bestaat uit drie woonsituaties 1) *ik woon alleen bij mijn moeder*, 2) *ik woon alleen bij mij vader*, 3) *ik woon afwisselend bij mijn vader en moeder*.

Uit de eerste ANOVA (figuur 2) bleek het thuisgevoel bij vader significant te verschillen tussen de woonsituaties ($p = .001$), waarbij jeugdigen die alleen bij moeder wonen de minste mate van thuisgevoel bij vader rapporteerden ($M = 3.38$, $SD = 1.26$), daaropvolgend de jeugdigen die afwisselend bij hun vader en hun moeder wonen ($M = 4.04$, $SD = .85$). De jeugdigen ervaarden het meeste thuisgevoel bij vader als ze ook bij vader wonen ($M = 4.18$, $SD = .57$). Uit de post-hoc toets bleek het verschil bij *belonging vader* tussen 'ik woon alleen bij mijn moeder' en 'ik woon afwisselend bij mijn vader en moeder' als enige significant ($p = .002$).

Voor het gemiddelde thuisgevoel bij moeder is geen significant verschil gevonden tussen de woonsituaties ($p = .272$). Zoals te zien in figuur 2, rapporteerden jeugdigen die alleen bij hun moeder wonen een gemiddeld thuisgevoel van $M = 4.40$ $SD = 6.25$. Jeugdigen die afwisselend bij hun moeder of vader wonen rapporteerden het thuisgevoel bij moeder met een gemiddelde van 4.23 ($SD = .67$). Opvallend is dat de jongeren die aangaven alleen bij vader te wonen, gemiddeld alsnog een hoge mate van thuisgevoel ervaarden bij hun moeder ($M = 4.40$ en $SD = 6.27$). Dit in tegenstelling tot jongeren die alleen bij hun moeder wonen. Zij ervaarden een minder hoog thuisgevoel bij hun vader, wanneer zij hier niet wonen.

Vervolgens is er gekeken naar het verschil in de mate van welbevinden van jeugdigen na scheiding voor de verschillende woonsituaties. Uit de derde ANOVA (Figuur 2) bleken geen significante verschillen tussen de typen woonsituatie en het de mate van welbevinden ($p = .174$). De mate van welbevinden is het hoogst gerapporteerd wanneer jeugdigen afwisselend bij hun vader en bij hun moeder wonen ($M = 7.45$, $SD = 1.46$). Daarna kwam de groep jeugdigen die alleen bij hun moeder wonen ($M = 7.42$, $SD = 1.54$) en tot slot de jeugdigen die alleen bij hun vader wonen ($M = 7.29$, $SD = .95$). Hoewel er dus verschillen te zien zijn, zijn deze niet significant. Het gemiddelde welbevinden lag hoger wanneer jongeren alleen hun moeder wonen. Ook hier zaten uitschieters tussen. Het gemiddelde welbevinden voor jongeren die alleen bij vader wonen, lag iets lager dan bij moeder.

Figuur 2. Gemiddelde Scores Welbevinden en Thuisgevoel moeder/vader per Woonsituatie.

Conclusie

Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat scheiding van ouders negatieve gevolgen kan hebben op het welbevinden van adolescenten (Amato & Cheadle, 2008), maar dat de mate waarin deze gevolgen voorkomen kunnen verschillen per gezin. Zo kan het welbevinden afhankelijk zijn van de mate van ouderlijke conflicten na een scheiding, de woonsituatie en het thuisgevoel van de jeugdige na een scheiding. Het hebben van contact met beide ouders na een scheiding bleek voor de ontwikkeling van de jeugdige het best (DiFonzo et al., 2013). Dit maakt dat jongeren bij beide ouders een thuisgevoel kunnen ontwikkelen, wat kan werken als beschermende factor voor het welbevinden van de jeugdige na scheiding.

Hoewel dit logisch op elkaar aansluit, is er weinig (Nederlands of buitenlands) wetenschappelijk onderzoek dat deze gedachte ondersteunt. Onderzoek naar de mate van ouderlijke conflicten, het thuisgevoel en het welbevinden van jeugdigen kan belangrijke inzichten geven voor de praktijk. In het huidig onderzoek is er gekeken naar het thuisgevoel van adolescenten bij vader en bij moeder en de mogelijke modererende rol hiervan op de samenhang tussen de mate van ouderlijke conflicten en het welbevinden van deze jeugdigen. Zoals verwacht voelen adolescenten zich meer thuis bij hun moeder na een scheiding dan bij hun vader. Gemiddeld genomen gaat een scheiding namelijk vaker ten koste van de contactfrequentie met vader (Kalmijn, 2015; De Graaf & Fokkema, 2007), wat een mogelijke verklaring kan zijn voor een lager thuisgevoel bij vader dan bij moeder.

De resultaten van dit onderzoek bevestigen de hypothese dat ouderlijke conflicten negatief samenhangt met het gevoel van welbevinden (Booth & Amato, 1995; Johnsen et al., 2018; Kelly, 2000; Ross & Mirowsky, 1998) van adolescenten na een scheiding. De constructen correleerden vrij hoog met elkaar. Deze sterke negatieve correlatie laat zien dat een groot deel van de negatieve effecten van een scheiding op het welbevinden kan worden verklaard door de aanwezigheid van ouderlijke conflicten (Spruijt & Kormos, 2014). Zowel de literatuur als de resultaten van dit onderzoek bevestigen dit.

Het thuisgevoel bij vader en moeder blijkt sterk te worden bepaald door de mate van ouderlijke conflicten. Bij moeder werd het thuisgevoel minder sterk verklaard door de aanwezigheid van ouderlijke conflicten dan bij vader. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat het thuisgevoel bij moeder meer constant is dan bij vader. Dit komt naar voren uit de additionele analyse waarin het thuisgevoel bij moeder en bij vader is gemeten per woonsituatie van de jeugdige na scheiding. Het thuisgevoel is gemeten door het gevoel van verbondenheid met het gezin. Ouderlijke conflicten kunnen resulteren in een verlaagd gevoel van verbondenheid (Dunlop et al., 2001; Neale & Flowerdew, 2007).

Uit de resultaten blijkt dat er een positief thuisgevoel bij zowel vader als bij moeder samenhangt met een hoger gevoel van welbevinden. Bij beide ouders werd een groot gedeelte van het welbevinden verklaard door het thuisgevoel. Het thuisgevoel bleek dus een belangrijke voorspeller van het welbevinden van jongeren na scheiding (Cavanagh, 2008). Er kan geconcludeerd worden dat de behoefte ergens bij te horen/je thuis te voelen verbonden is met het gevoel van welbevinden (Mellor, 2008).

Hoewel de voorgaande hypothesen bevestigd werden met significante resultaten, valt niet te concluderen dat thuisgevoel kan modereren in de onderzochte samenhang. Ondanks dat een positief thuisgevoel een beschermende factor kan zijn op het welbevinden (Blum, 2005), werd door de aanwezigheid van een sterk thuisgevoel het negatieve effect van de ouderlijke conflicten niet verminderd.

Door het ontbreken van een interactie-effect is gekozen om een additionele analyse uit te voeren met het construct woonsituatie. Het thuisgevoel bij moeder bleef hoog, ook wanneer jeugdigen alleen bij vader wonen. Dit liet zien dat het thuisgevoel bij moeder relatief constant is en onafhankelijk van de contactfrequentie met vader of moeder. Opvallend was dat wanneer adolescenten alleen bij moeder wonen, het gemiddelde thuisgevoel bij vader daadwerkelijk lager was. Dit kan mogelijk verklaard worden doordat het gevoel van gehechtheid gebaseerd is op de band tussen moeder en kind vanaf de geboorte (Bowbly, 1969). Het thuisgevoel bij vader bleek significant verschillend te zijn tussen de woonsituaties.

Uit het onderzoek blijken overigens geen significante tussen de typen woonsituatie en de mate van welbevinden van de jeugdigen. Het gemiddelde welbevinden lag hoger wanneer de jongeren afwisselend bij beide ouders wonen. Deze resultaten ondersteunen de bewering dat het hebben van contact met beide ouders na scheiding beter is voor het kind (DiFonzo et al., 2013).

Krachten en beperkingen van dit onderzoek

Een kracht van het huidige onderzoek is het gebruik van zelfrapportage data van adolescenten. Dit geeft een goed beeld de mate waarin adolescenten de ouderlijke conflicten beleven. De adolescent is een zeer betrouwbare informant om zijn eigen welbevinden en het thuisgevoel te beoordelen. Het gebruik van zelfrapportage data geeft een goede weerspiegeling van de adolescent zelf, met als voordeel dat de vragen gestandaardiseerd zijn en anoniem worden ingevuld. Tevens is een kracht van dit onderzoek dat er gebruik gemaakt is van een grote steekproef die redelijk vergelijkbaar is met de beoogde populatie, namelijk Nederlandse adolescenten tussen de 12 en 18 jaar. Hiermee wordt de externe validiteit, generaliseerbaarheid, van de resultaten vergroot. Echter bestaat de subgroep van de

additionele analyse *'ik woon alleen bij mijn vader'* slechts uit 7 adolescenten, waardoor de uitkomsten van deze subgroep niet geheel representatief zijn.

Voor adolescenten is het van belang om een eigen plek te verwerven binnen het gezinssysteem en een gevoel van inclusie te ervaren (Feldman, 2012). Desondanks is er tot nu toe weinig gekeken naar de rol van het thuisgevoel op het welbevinden van adolescenten na scheiding. Dit onderzoek levert een bijdrage aan de geringe kennis rondom het thuisgevoel na scheiding.

Volgens Appadurai (1991) zijn zowel adolescenten als volwassenen in staat ergens anders een 'thuis' te maken. Het creëren van een thuisgevoel is een proces (Espiritu, 2003) waarin individuen vanuit hun eigen denkbeelden een thuis opbouwen. Dat het een proces is, geeft aan dat er tijd nodig is een thuis te kunnen creëren. Een beperking van dit onderzoek is dat er niet gekeken is naar hoe lang de ouders al gescheiden zijn. Het kan tijd kosten om in de veranderde gezins- en woonsituatie een thuisgevoel te creëren, waardoor een eventueel effect op het thuisgevoel kan verschillen wanneer de duur sinds de scheiding anders is. Daarbij is er geen rekening gehouden met de eventuele aanwezigheid van (stief/half) broers, (stief/half) zussen en stiefouders binnen de gezinssamenstellingen na een scheiding, terwijl zij ook van invloed zouden kunnen zijn op de mate van thuisgevoel bij (een van de) ouders (Centraal Bureau Statistiek, 2008).

Suggesties voor vervolgonderzoek

Hoewel er al veel bekend is over de invloed van ouderlijke conflicten bij een scheiding op het welbevinden, is er weinig onderzoek verricht naar het thuisgevoel in scheidingsgezinnen. Onderzoek doen naar het thuisgevoel wordt steeds belangrijker gezien de stijging van het aantal adolescenten en kinderen dat in twee huizen gaat wonen na een scheiding (Centraal Bureau Statistiek, 2017). Dit onderzoek toont aan dat het thuisgevoel van adolescenten bij moeder na scheiding redelijk constant is, ongeacht de woonsituatie. Dit is niet het geval voor het thuisgevoel bij vader na scheiding. Gezien het aantal alleenstaande vaders stijgt (Centraal Bureau Statistiek, 2015; Demuth, & Brown, 2004), is het relevant te kijken naar het thuisgevoel van adolescenten die alleen bij hun vader wonen, en de reden achter het verschil met het thuisgevoel van adolescenten bij moeder te onderzoeken. Daarnaast is het interessant om in vervolgonderzoek te kijken of de mate van gehechtheid met vader en moeder samenhangt met het thuisgevoel. Een volgende aanbeveling zou zijn om kwalitatief onderzoek te doen naar het thuisgevoel. Momenteel is slechts bekend hoe hoog adolescenten hun thuisgevoel ervaren, maar er is weinig tot niets bekend over hun beleving omtrent deze waardering. Zo kan er ook een beter beeld gevormd worden over de keuze van de adolescent

ten aanzien van de woonsituatie en het welzijn daarbij. Om passende hulp te kunnen bieden, is het relevant deze belevingen en invullingen in kaart te hebben.

Adolescenten uit een gezin na scheiding hebben passende begeleiding nodig, waarbij oog dient te zijn voor de mogelijke risicofactoren die het scheidingsproces en met name de ouderlijke conflicten met zich meebrengen. Het thuisgevoel na scheiding zou meer aandacht moeten krijgen en beter in kaart moeten worden gebracht om in de toekomst te kunnen waarborgen dat iedere jeugdige na een scheiding niet alleen een thuis heeft, maar zich ook thuis voelt. Zoals Baumeister en Leary omschrijven in hun belongingness hypothesis: 'belongingness as a need rather than simply a want'.

Referentias

- Amato, P. R. (2000). Children and divorce: What we know and what we need to know. Paper presented at the International Conference on Children and Divorce, 24-27 July 2006, University of East Anglia, Norwich, UK.
- Amato, P. R. & Afifi, T.D. (2006). Feeling caught between parents: Adult Children's Relations with Parents and Subjective Well-being. *Journal of Marriage and Family*, 68, 1, 222-235. doi:10.1111/j.1741-3737.2006.00243.x
- Amato, P. R. & DeBoer, D. D. (2001). The transmission of marital instability across generations: Relationship skills or commitment to marriage? *Journal of marriage and family*, 64(4), 1038-1051.
- Amato, P. R. & Cheadle, J. E. (2008). Parental Divorce, Martial Conflict and Childeren's Behavior Problems: A Comparison of Adopted and Biological Childeren. *Social Forces*, 86, 1139-1161. doi:10.1353/sof.0.0025
- Amato, P. R., & Sobolewski, J. M. (2001). The effects of divorce and marital discord on adult children's psychological well-being. *American Sociological Review*, 66, 6, 900-920.
- Appadurai, A. (1991). 'Global Ethnoscapes': Notes and Queries for a Transnational Anthropology. *Recapturing Anthropology*, ed. Richard G. Fox, 191-210. Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press.
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation.. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497-529. doi:10.1037/0033-2909.117.3.497
- Blum, R.W. (2005). A case for school connectedness. *Educational Leadership*, 42 (7), 62-70.
- Booth, A., & Amato, P. R. (2001). Parental Predivorce Relations and Offspring Postdivorce Well-Being. *Journal of Marriage and Family*, 63, 1, 197-212
- Bowlby, J. (1969). Attachment and Loss, Vol. 1: Attachment. Attachment and Loss. New

York: Basic Books.

Cavanagh, S. E. (2008). Family structure history and adolescent adjustment. *Journal of Family Issues*, 29, 944–980. doi:10.1177/0192513X07311232

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2017, 18 december). Ruim kwart gescheiden ouders kiest voor co-ouderschap. Geraadpleegd op 28 maart 2019, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/51/ruim-kwart-gescheiden-ouders-kiest-voor-co-ouderschap>

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2015). Huishoudens; grootte, positie in het huishouden, 1 januari 1995-2013. Geraadpleegd van <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37312&D1=9,20,46-4&D2=a&HD=080829-1310&HDR=T&STB=G1>

Cox, M. J., Paley, B., & Harter, K. (2001). Interparental conflict and parent-child relationships. *Interparental conflict and child development: Theory, research, and applications*, 249-272.

De Graaf, A. (2008). De ervaring van kinderen met stiefouders. Geraadpleegd op 20 juni 2019, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2008/02/de-ervaring-van-kinderen-met-stiefouders>

De Graaf, P.M. & Fokkema, T. (2007). Contacts between divorced and non- divorced parents and their adult children in the Netherlands: An investment perspective. *European Sociological Review*, 23, 2, 263-277.

Demuth, S. & Brown, S. L. (2004). Family structure, family processes, and adolescent delinquency: The significance of parental absence versus parental gender. *Journal of research in crime and delinquency*, 41(1), 58-81.

DiFonzo, J. H., Pezzuti, K., Guliano, N., & Rivkin, D. (2013). Joint custody laws and policies in the fifty states: A summary memorandum.

Dunlop, R., Burns, A., & Bermingham, S. (2001). Parent-child relations and adolescent

- self-image following divorce: A 10 year study. *Journal of Youth and Adolescence*, 30(2), 117-134.
- Duyvendak, J. W. (2009). Een korte introductie op drie artikelen. *Sociologie*, 5, 2.
- Espiritu, Y.L. (2003) Home bound: Filipino American lives across cultures, communities, and countries. University of California Press Berkely and Los Angeles, California
- Feldman, R. S. (2012). *Ontwikkelingspsychologie*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.
- Foresight Mental Capital and Wellbeing Project. (2008). Final Project report. Londen: The Government Office for Science.
- Goodenow, C. (1992). Strengthening the links between educational psychology and the study of social contexts. *Educational Psychologist*, 27, 177–196.
doi:10.1207/s15326985ep2702_4 \
- Hagerty, B. M., Williams, R. A., & Oe, H. (2002). Childhood antecedents of adult sense of belonging. *Journal of Clinical Psychology*, 58(7), 793–801. doi:10.1002/jclp.2007
- Hayatbakhsh, R., Clavarino, A. M., Williams, G. M., Bor, W., O’Callaghan, J., & Najman, J. K. (2013). Family structure, marital discord and offspring’s psychopathology in early adulthood: a prospective study. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 11, 22, 693-700. doi:10.1007/s00787-013-0464-0
- Hetherington, M. E. (2003) Social support and the adjustment of children in divorced and remarried families. *Childhood*, 10, 217-236.
- Johnsen, I. O., Litland, A.S., & Hallstrom, I.K. (2018). Living in Two Worlds – Children’s Experience After Their Parents’ Divorce – A Qualitative Study. *Elsevier*, 43, 44-51.
doi:10.1016/j.pedn.2018.09.003
- Kalmijn, M. (2015). Relationships between fathers and adult children: The cumulative effects of divorce and repartnering. *Journal of family issues*, 36(6), 737-759.
doi:10.1177/0192513X13495398
- Kelly, J.B. (2000). Children’s adjustment in conflicted marriage and divorce: a decade review of

- research. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 39, 8, 963-973.
- King, V. & Boyd, L. M. (2016). Factors Associated With Perceptions of Family Belonging Among Adolescents. *Journal of Marriage and Family*, 78, 4, 1114-1130.
doi:10.1111/jomf.12322
- King, V., Boyd, L. M., & Pragg, B. (2018). Parent–Adolescent Closeness, Family Belonging, and Adolescent Well-Being Across Family Structures. *Journal of family issues*, 39(7), 2007-2036. doi:10.1177/0192513X17739048
- Kloep, M., Hendry, L., & Saunders, D. (2009). A new perspective on human development. *Conference of the International Journal of Arts and Sciences*, 1(6), 332–343.
- Leake, V. S. (2007). Personal, Familial, and Systemic Factors Associated with Family Belonging for Stepfamily Adolescents. *Journal of Divorce & Remarriage*, 47(1-2), 135-155. doi:10.1300/J087v47n01_08
- Majors, K. (2012). Friendships: The power of positive alliance. In S. Roffey (Ed.), *Positive relationships: Evidence-based practice across the world*. The Hague: Springer
- Mellor, D., Stokes, M., Firth, L., Hayashi, Y., & Cummins, R. (2008). Need for belonging, relationship satisfaction, loneliness, and life satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 45(3), 213–218. doi:10.1016/j.paid.2008.03.020
- Mooney, A., Oliver, C., & Smith, M. (2009). *Impact of Family Breakdown on Children’s Well-Being: Evidence Review*. University of London: Department for Children, Schools and Families
- Neale, B. & Flowerdew, J. (2007). New structures, new agency: The dynamics of child-parent relationships after divorce. *The International Journal of Children's Rights*, 15(1), 25-42.
- Nunes-Costa, R. A., Lamela, D. J., & Figueiredo, B. F. (2009). Psychosocial adjustment and

- physical health in children of divorce. *Jornal de Pediatria*, 85(5). doi:10.1590/S0021-75572009000500004
- Peris, T. S. & Emery, R. E. (2005). Redefining the parent-child relationship following divorce: Examining the risk for boundary dissolution. *Journal of Emotional Abuse*, 5, 169-189.
- Pollard, E. & Lee, P. (2003). Child well-being: a systematic review of the literature. *Social Indicators Research*, 61(1), 9–78. doi:10.1023/A:1021284215801
- Ross, C. E. & Mirowsky, J. (1999). Parental Divorce, Life-Course Disruption, and Adult Depression. *Journal of Marriage and Family*, 61, 4, 1034-1045.
- Schum, L. & Stolberg A.L. (2007) Standardization of the Co-Parenting Behavior Questionnaire. *Journal of Divorce & Remarriage*, 47(3-4), 103-132.
doi:10.1300/J087v47n03_06
- Seligman, M. E. P. (2002). Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfilment. London: Nicholas Brealey Publishing.
- Spanjaard, H. & Slot, W. (2015). Ontwikkelingstaken. Geraadpleegd van,
<http://www.hansspanjaard.nl/wp-content/uploads/2015/12/ontwikkelingstaken-Spanjaard-Slot-2015.pdf>
- Spruijt, E. & Kormos, H. (2014). Handboek scheiden en kinderen. Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- Swiss, L. & Le Bourdais, C. (2009). Father—Child Contact After Separation: The Influence of Living Arrangements. *Journal of Family Issues*, 30(5), 623-652.